

Література

1. *Грабовецький Б. С.* Економічне прогнозування і планування. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 188 с.
 2. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2005 рік. — Хмельницький, 2006. — 375 с.
- Стаття надійшла до редакції 29.03.2007

УДК 314.15

Б. О. Крімер,

Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню специфіки сімейної політики європейських країн та потенційній можливості використання позитивного досвіду. Аналізується європейський досвід використання засобів впливу на репродуктивну поведінку населення та відмінності в їх застосуванні в окремих країнах. Визначаються риси європейської сімейної політики, що може застосуватися у розв'язанні проблем оптимізації процесів народжуваності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Сімейна політика, народжуваність, матеріальна допомога, оплачувані відпустки.

На сьогоднішній день довготривалий спад народжуваності є характерним для абсолютної більшості європейських країн. У структурі населення продовжує рости частка економічно і соціально неактивних людей літнього віку, а частка працездатного населення скорочується.

Незважаючи на спільний історичний розвиток та багато в чому схожу сукупність соціально-економічних проблем, динаміка та показники народжуваності на європейському континенті характеризуються значною територіальною диференціацією. Наприклад, значення загального коефіцієнта народжуваності (total fertility rate) коливається від відносно високого (1,9 народжень на одну жінку у Франції; 1,93 — в Ірландії, 2,1 — в Ісландії, 1,83 — в Норвегії, 1,8 — у Фінляндії) до надзвичайно низького (1,36 — у Німеччині, 1,31 — в Іспанії, 1,3 — в Італії, 1,27 — у Греції, 1,23 — у Чехії, Польщі та Україні) [4]. Отже, існують специфічні для

кожної країни фактори, що впливають на народжуваність. Одним з них слід вважати сімейну політику, яка, незважаючи на існування спільного європейського політико-економічного простору, має свою специфіку для кожної з країн континенту.

Хоча демографічна політика у цілому та сімейна політика зокрема вже тривалий час перебувають у полі зору сучасної науки, в останні роки увага до вищезгаданої проблематики значно активізувалася. Питання сімейної політики розглядалися у працях А. І. Антонова, В. В. Бодровой, Д. І. Валентя, А. Г. Вишневського, В. В. Єлізарова, А. Я. Кваші, Б. Ц. Урланіса. Проблематика сімейної політики на сучасному етапі розвитку європейського суспільства висвітлюється в дослідженнях А. Гаутер, Дж. Горник, В. Дюмона, А. Коха, П. Мосса, Ж. Сардона та багатьох інших авторів.

Метою даної праці є розгляд особливостей сімейної політики європейських країн та визначення можливостей застосування європейського досвіду в умовах України.

Говорячи про інструменти сімейної політики, необхідно мати на увазі, що вони не безпосередньо впливають на рівень народжуваності, а створюють умови для реалізації природної потреби в дітях, насамперед дають можливість їх утримання та виховання. Оскільки народження дитини є рішенням, яке безпосередньо впливатиме на майбутнє родини (зокрема й матеріальний стан) упродовж усього наступного життя, то однією з найважливіших умов успішності сімейної політики слід назвати стабільність і довгостроковість її стратегій. Тільки в разі тривалого цілеспрямованого впливу в суспільстві можуть сформуватися бажані репродуктивні настанови, а отже — буде досягнуто позитивного результату.

У класичній демографічній літературі інструменти сімейної політики поділяються (з певною часткою умовності) на економічні, адміністративно-юридичні та пропагандистські. До другої групи відносять різного роду заборони законодавчого характеру (наприклад, це можуть бути заборони абортів, контрацептивів і т. д.) [3]. У сучасних наукових публікаціях розрізняють вузьке та широке коло інструментів сімейної політики [1]. До вузького кола входять так звані традиційні компоненти:

- грошові виплати та непряма грошова підтримка (податкові пільги та інші преференції);
- відпустка у зв'язку з народженням та вихованням дитини;
- система закладів догляду дітей.

Відповідно до широкого визначення, сімейна політика може включати всю сукупність заходів державної політики, спрямова-

них на сім'ю як на інституційну чи соціальну одиницю і які безпосередньо чи опосередковано впливають на її матеріальний стан («нетрадиційні компоненти»). Сюди можна віднести пенсійне забезпечення, політику на ринку праці, громадський транспорт, міграційну політику та ін. [1]. Слід зазначити, що «нетрадиційні компоненти», як правило, визначаються загальною суспільно-економічною ситуацією в державі і не можуть бути об'єктом впровадження ініціатив сімейної політики.

Одним з основних компонентів сімейної політики є матеріальна допомога. Абсолютно всі країни ЄС мають систему дитячої та сімейної допомоги. Ці допомоги можуть мати як універсальний характер, так і залежати від розміру доходу. Допомога виплачується як у натуральній, так і в грошовій формі. Частка виплат у натуральній формі коливається від 14 % у Франції, Австрії та Ірландії до третини в Німеччині, Швеції, Данії, Фінляндії, Італії та Греції. За обсягом витрат на пряму матеріальну підтримку сім'ям лідирують Швеція, Фінляндія та Норвегія — понад 4 % ВВП. Франція та Німеччина витрачають у межах 2—3 % ВВП. Витрати таких країн, як Іспанія, Італія, Греція та Португалія, становлять менше 1 % ВВП.

Усі країни виплачують щомісячну допомогу на дітей, розміри якої можуть значно коливатися залежно від черговості дитини (табл. 1). Франція єдина країна, де не виплачується допомога при народженні першої дитини. Залежно від черговості дитини розмір допомоги може як зростати (в абсолютній більшості країн), так і зменшуватися (Велика Британія). Частина країн надає сім'ям з дітьми податкові пільги, розмір яких іноді становить значну частку загального пакета матеріальної допомоги на дитину (найвагомішу роль пільги відіграють у Франції та Люксембурзі).

Таблиця 1

**ЩОМІСЯЧНА МАТЕРІАЛЬНА ДОПОМОГА
У РАЗІ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ (євро, станом на 01.01.2002)***

Країна	Черговість дитини			
	—	111 на двох	253 на трьох	396 на чотирьох
Франція	—	111 на двох	253 на трьох	396 на чотирьох
Німеччина	153	153	153	179
Швеція	104	104	132	187
Велика Британія	105	70	70	70
Фінляндія	90	109	124	396

* Джерело: загальна інформаційна система із соціального захисту Європейського Союзу станом на 01. 01. 2002 р.

Іншою складовою сімейної політики є надання оплачуваних відпусток у разі народження дитини. Інструментарій сімейної політики європейських країн включає такі види відпусток, пов'язаних з народженням дитини:

- материнська відпустка (maternity leave), або інакше «декретна відпустка» — оплачувана відпустка для матері безпосередньо протягом передпологового та післяпологового періодів;

- батьківська відпустка (paternity leave) — відпустка, що надається працедавцем батьку. Зазвичай вона набагато коротша, ніж материнська, і слугує доповненням до неї;

- відпустка для батьків (parental leave) — гендерно-нейтральні відпустки, що надаються батькам після відпусток за вагітністю і дають можливість скористатися пільгами та перевагами системи відпусток, розподіляючи між собою чи вибираючи, хто буде ними користуватися;

- відпустка з догляду дитини (childcare/child rearing leave) — відпустки, що у низці країн розвинулись у вигляді доповнення до відпусток з вагітності та пологів чи як різновид відпустки для батьків [2].

Тривалість і структура відпусток специфічна для кожної країни. Це пояснюється особливостями історичного розвитку соціальної сфери та сучасною економічною ситуацією в кожній окремо взятій державі. Серед країн ЄС-15 середня тривалість материнської відпустки становить 36 тижнів. Оплачувану батьківську відпустку (від двох днів до 6 місяців) надають такі країни, як Франція, Іспанія, Данія, Швеція, Фінляндія, Австрія, Бельгія. Відпустки з догляду дитини існують у всіх країнах, але мають значні відмінності у тривалості та рівні оплачуваності. Найдовші відпустки з догляду дитини у Фінляндії та Німеччині (2—3 роки).

Вагомим елементом сімейної політики країн Євросоюзу є розвиток системи державної підтримки догляду дітей. Проявом цього є функціонування системи державних дитячих садків, що дозволяють батькам (насамперед матері) поєднувати трудову діяльність з вихованням дитини. Особливих успіхів у цьому досягла Франція, в якій державні дитячі садки майже стовідсотково забезпечують опікою дітей у віці 3—6 років (табл. 2).

Слід також зазначити, що ідеологічною передумовою реалізації сімейної політики в тих країнах Європи, які зробили це найуспішніше, було попереднє формування відповідної суспільної налаштованості на материнство та батьківство. Французька сімейна політика, починаючи з 60-х років, базується на тій ідеї, що кожна

дитина є суспільним надбанням, і держава несе частку відповідальності за її виховання. Великі сім'ї визнаються суспільною цінністю, а материнство престижною та всіма способами заохочуваною роллю у соціумі [5].

Таблиця 2

ЧАСТКА ДІТЕЙ, ЩО КОРИСТУЮТЬСЯ ПОСЛУГАМИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ ДОГЛЯДУ ДИТИНИ ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПИ ТА СВІТУ %*

	США	Франція	Швеція	Німеччина	Японія
Вік 1—2 роки	6 %	34 %	48 %	5 %	16 %
Вік 3—6 років	6 %	99 %	83 %	78 %	35 %

*Складено на основі [6].

Підсумовуючи все вищесказане, виокремимо такі особливості сімейної політики європейських країн, які можуть бути використанні для розв'язання українських соціально-економічних та демографічних проблем, насамперед у поліпшенні умов дітородної діяльності в країні:

- стабільність сімейної політики як передумова досягнення позитивних результатів;
- використання широкого кола інструментів впливу на репродуктивну поведінку — як прямих, так і опосередкованих;
- диференційована матеріальна допомога в разі народження дитини, насамперед за критерієм доходу та черговості дитини;
- гнучка система відпусток — материнських, батьківських та сімейних;
- розвинута сфера державних закладів догляду дітей;
- формування соціальної престижності материнства й середньо- та багатодітних сімей.

Народжуваність в Україні перебуває у руслі загальноєвропейських процесів народжуваності, і проблематика її багато в чому тотожна європейській. Вивчення досвіду впровадження сімейної політики в тих країнах, де це дало позитивний результат, дозволить отримати теоретичну базу розв'язання проблеми наднизької народжуваності. Використання позитивного досвіду і врахування специфіки перебігу процесів народжуваності в Україні має бути підґрунтям для розробки власної концепції сімейної політики.

Література

1. *Кайлова О. В.* Семейная политика в странах Европейского Союза (социально-демографические аспекты) // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук — М., 2004. — 20 с.
2. *Кайлова О. В.* Опыт семейной политики в странах Европейского Союза: система родительских отпусков // Политика народонаселения: настоящее и будущее: Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (Книга 2) / Ред. В. В. Елизаров, В. Н. Архангельский. — М.: МАКС Пресс, 2005. — С. 15—20.
3. *Кваша А. Я.* О некоторых инструментах демографической политики / Изучение воспроизводства населения — М.: Наука. 1968. — С. 64—68.
4. European demographic observatory and Resent Demographic Trends in the Developed Countries. http://www.ined.fr/en/institut/what_is_ined/history/total_fertility
5. *Letablier M-T* Fertility and Family Policies in France — http://www.ipss.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_6/9.Letablier.pdf
6. *Patricia Boling.* The Unexpected Convergence of French and Japanese Family Policy <http://www.cevipof.mshparis.fr/rencontres/colloq/palier/Abstract/Boling,%20Pat.doc>

Стаття надійшла до редакції 11.04.2007

УДК 65.015.13

В. П. Кукоба, канд. екон. наук, доц.,
докторант кафедри економіки підприємств,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

АНОТАЦІЯ. У статті представлені основні методичні аспекти проектування організації праці на робочих місцях та у структурних підрозділах підприємства, що враховують особливості діяльності конкретної фірми. Подана узагальнена структура проектних рішень для виробничої, управлінської та обслуговуючої підсистем підприємства. Дано узагальнену характеристику вхідних даних для формування організаційних рішень у сфері трудової діяльності працівників.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Організаційне проектування, організація праці, проекти організації праці, робоче місце, трудові процеси.